UN MAESTRU AL LIMBII POETICE: G. TOPÎRCEANU

DE

ȘTEFAN MUNTEANU

Despre panorama literaturii burgheze decadente din țara noastră, în deceniile 3—4 ale secolului al 20-lea, își poate forma o imagine fără putință de răstălmăcire cel care răsfoiește publicațiile vremii.

Poezia noastră din această vreme a fost, într-o măsură mai mare decît proza, terenul feluritelor « experiențe » poetice autohtone sau de import apusean. Școlile literare, care se înmulțeau ca ciupercile după ploaie, erau susținute de teoreticieni în ale artei care se străduiau să arate că arta nu poate fi accesibilă decît — abstracție făcînd de poet — cîtorva inițiați și nicidecum unui cerc larg de cititori. Pentru a intra în grațiile unor esteticieni rafinați, poezia trebuia să prezinte un conținut cît mai dificil, cît mai cețos și să cuprindă sensuri lirice acoperite. *Dificil*, *obscur*, *absconsitate*, erau numai cîțiva din termenii cu care se lupta estetica literară trecută pentru a demonstra cititorului că trebuie să renunțe la logică, la ceea ce știa el despre poezie, despre sentimentele omenești și despre limba pe care o învățase în pruncie, de vrea să înțeleagă ceea ce . . . de fapt nu se adresează înțelegerii lui. Versuri ca:

« Cir-li-lai, cir-li-lai
Precum stropi de apă rece
În copaie cînd te lai;
Vir-o-con-go-eo-lig
Oase închise afară-n frig
Lir-liu-geau, lir-liu-geau
Ca trei pietre date dura
Pe dulci lespezi se mărgeau . . . »

au stîrnit interesul unor critici literari din trecut, pentru că prezentau farmecul noului, al ineditului, chiar dacă acest lucru însemna batjocorirea gîndirii, a vieții și a bunului simț lingvistic.

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

În această vreme Topîrceanu scrie « Rapsodii de toamnă » și « Balada munților », ca o fereastră deschisă larg spre miresmele pămîntului și spre limpezimile văzduhului.

Într-o perioadă cînd estetica și critica literară se sileau să sustragă arta de sub tutela gîndirii, să definească conceptul de poezie pură și al frumosului necontingent, era firesc ca poezia lui Topîrceanu să nu rețină prea mult atenția cercetătorilor literari. Optimismul poeziei lui Topîrceanu, pitorescul peisajului și meșteșugul artistic al versului său sînt aspecte minimalizate sau ignorate de critica burgheză.

De aceea o discuție asupra lui Topîrceanu ca artist al cuvîntului este justificată; o discuție în care să se pună în lumină perfecțiunea clasică a versului său, talentul poetului de a zugrăvi, în imagini vii și pline de culoare, tablouri din natură, precum și originalitatea procedeelor lexicale folosite de poet în versurile sale.

Asupra acestor laturi ale artei lui Topîrceanu vom căuta să ne oprim în rîndurile de mai jos, încercînd să definim specificul măiestriei artistice a autorului « Baladelor vesele și triste ».

Versul lui Topîrceanu produce dintru început asupra cititorului impresia unei mari libertăți de creație din partea poetului. Cuvîntul propriu, care traduce ideea în mod limpede și firesc, este descoperit de poet fără efort aparent, în chip spontan, cu simțul și certitudinea artistului plastic al cărui ochi reține cu precizie nuanțele culorilor întinse pe paletă. De aceea cuvîntul la Topîrceanu, chiar atunci cînd nu intră ca element component în ansamblul unei imagini, dobîndește virtuțile acesteia datorită unei severe corespondențe logice, care se stabilește între sensul ideii exprimate și echivalentul ei verbal.

Exemplele care se pot cita, în această privință, abundă. Ele verifică teza că respectul față de artă — pentru care poeții decadenți manifestau un cinic dispreț — presupune o judicioasă tratare și selecționare a mijloacelor de expresie, în vederea transcrierii vii a faptelor de viață, care să poarte pecetea lucrului văzut și trăit.

Iată-l, de exemplu, pe baciul Toma făcînd ultimele pregătiri, înainte de a porni cu turma la vale, în peisajul mohorît al toamnei:

El se pleacă din cărare
Și tot leagă și dezleagă,
Cumpănește pe samare
O gospodărie-ntreagă . . . (Balada munților).

Notația aceasta laconică e departe de a fi ștearsă și schematică, deoarece poetul dă prioritate termenului care indică acțiunea, osteneala ce și-o dă ciobanul pentru « a pune toate lucrurile la punct », înaintea plecării. Cele patru verbe *se pleacă*, *leagă*, *dezleagă*, *cumpănește*, sînt suficiente pentru a reda vizual atmosfera de activitate zorită, întrucît baciul are de încărcat pe cei doi măgari « *maldăr de tărhaturi grele Cu desagi, căldări și pături . . .* ».

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

Descrierea are un obiect precis, bine delimitat, iar absența oricăror amănunte decorative ține trează atenția asupra faptului ca atare: truda ciobanului care-și rînduiește buclucurile pe cei doi măgari. Cuvîntul acționează asupra imaginației cititorului — aici, ca și aiurea în poezia lui Topîrceanu — cu puterea de concretizare și de reprezentare a imaginii, ceea ce este însușirea fundamentală a limbajului poetic.

Un exemplu asemănător îl oferă « Balada morții », al cărei început sună astfel:

Cobora pe Topolog
Dintre munți, la vale . . .
Și la umbra unui stog
A căzut din cale.
În ce vară? în ce an?
Anii trec ca apa . . .
El era drumeț sărman
Muncitor cu sapa.

Faptul « divers », pentru o societate nepăsătoare de soarta omului din popor — un călător oarecare căzut din drum sub povara mizeriei — își găsește în versul poetului mijloace lexicale și de construcție echivalente, de o mare simplitate. Accidentul este narat în stilul întîmplărilor banale, fără nici un adaos din partea celui care relatează cele petrecute: *Cobora pe Topolog/Dintre munți, la vale/Și la umbra unui stog/A căzut din cale/.*

Cine era el? Impresia de necunoscut, de existență anonimă, a unui « muncitor cu sapa » este sugerată printr-un procedeu insezisabil la prima vedere, însă de o valoare stilistică remarcabilă, anume elipsa subiectului în propoziția întîi: « *Cobora* pe Topolog . . . » etc. Construcția obișnuită: « el cobora . . . » ar fi introdus un element oarecum concret în biografia călătorului și ar fi risipit atmosfera de tragică însingurare în care moare drumețul. Aceeași perfectă adaptare a cuvîntului și a formelor gramaticale la ideea comunicată ne oferă în strofa a doua versurile: « El era *drumeț* sărman /Muncitor cu sapa », unde forma nearticulată — mai exact, suprimarea articolului nehotărît (un) drumeț, estompează chipul personajului, în acord cu întreaga istorie a vieții lui obscure. (Încercați să completați în cele două versuri citate pronumele și articolul nehotărît și veți constata că, excluzînd ritmul, ideea dobîndește o nuanță de lucru determinat, în sensul vag, evident și general, totuși diferit de cel de mai sus, întrucît implică în ultimul caz o insuficientă motivare a totalei uitări care se așterne peste mormîntul drumețului).

Asemenea construcții nu sînt izolate în versul lui Topîrceanu. Notăm două dintre ele, asemănătoare întrucîtva, ca semnificație stilistică, cu cele de mai sus:

« Numai colo-ntr-un frunzar
Galben de lumină
Stă pe-o creangă de arțar
Pasăre străină »

(Balada morții)

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

Construcția « Stă pe-o creangă . . . *pasăre* străină » trebuie analizată cu atenție. În limba noastră substantivul reclamă la singular fie forma nearticulată (o pasăre), fie pe cea articulată (stă pasărea cea străină). Nimeni însă nu va putea tăgădui justețea formei alese de poet — prin derogare totuși de la legile construcției gramaticale — precum și rezonanța ei în cîmpul percepției noastre. E de remarcat faptul că lipsa articolului nu restrînge sfera noțiunii în discuție cum ne-am aștepta, ci îi lărgește limitele, deoarece « Stă pe-o creangă de arțar /*Pasăre* străină», e mai mult, mai cuprinzător decît « stă o *pasăre* ». Atenția cititorului este orientată asupra noțiunii ca generalitate, fără a se introduce o îngrădire a termenului, implicînd ideea de comun, nediferențiat (o pasăre oarecare). Pe de altă parte adjectivul *străin*, cum lesne se vede, nu are nici rolul de simplu determinant pe lîngă substantivul pe care-l însoțește. El completează și intensifică ideea versului în sensul că sporește impresia de necunoscut — dar nu și de nesemnificativ — inclusă în substantivul nearticulat.

Exemplul ce urmează îl luăm din « Balada munților »:

« Sihla neagră se-nfioară
Speriat, dintr-un hățiș,
Pui sfios de căprioară
A ieșit din luminiș ».

Motivarea stilistică a formei « *pui* sfios » pentru *un pui sfios*, rămîne în general aceeași ca și mai sus. S-ar putea adăuga doar amănuntul că prin omiterea articolului și prin accentuarea cuvîntului de la începutul versului, este sugerată impresia de surpriză, de apariție bruscă și de spaimă. Prin forma lui, substantivul, ca și în exemplele anterioare, reține atenția cititorului datorită aspectului său inedit, iar semnificația noțională a termenului se îmbogățește întrucît se extinde dincolo de sensul morfologic obișnuit.

Datorită acestei stricte corespondențe dintre idee și cuvînt, dintre semnificația stilistică și forma gramaticală, versul lui Topîrceanu dobîndește o puritate de cristal în expresie, asemenea izvorului de munte prin ale cărui valuri cu sonorități ritmice ochiul surprinde nenumărate reflexe argintii ale razelor de lumină.

Aceeași grijă scrupuloasă manifestă poetul în folosirea adjectivului cu funcțiune de epitet. Potrivit tendinței generale, specifice artei lui Topîrceanu în ce privește utilizarea procedeelor artistice, adjectivul se alătură substantivului cu scopul determinării acestuia pe linia uneia din însușirile dominante ale obiectului descris. În această privință Topîrceanu continuă, pe un drum propriu, tradițiile stilului poeziei noastre clasice, reprezentată în preajma anului 1900 prin Vlahuță, Coșbuc și Șt. O. Iosif.

Topîrceanu nu s-a socotit un poet « modernist », așa cum unii cercetători literari din trecut au căutat să-l prezinte, termenul modernism nefiind pentru ei decît eticheta eufemistică pentru variatele aspecte sub care se înfățișa decadentismul poeziei burgheze în perioada de după primul război mondial.

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

Adeziunea poetului la poezia noastră clasică este exprimată indirect în «Expunere de motive», unde poetul, în afara satirei caustice la adresa fostei Academii, își definește propria sa personalitate și creație literară prin . . . diferență specifică. Poetul n-a concurat la premiile Academiei din mai multe motive și anume:

« Întîi fiindcă mi-a fost lene
Al doilea, nu-s modernist
Sentimental ca Demostene
Și nici ca Blaga-futurist ».

Ar fi greșit să tragem însă de aici concluzia simplistă că Topîrceanu urmează doar calea bătătorită de înaintașii săi, fără să aducă o contribuție proprie, originală la dezvoltarea limbii literaturii noastre artistice, în speță a celei poetice. Într-un anume sens — și despre aceasta va fi vorba mai încolo — versul lui Topîrceanu este de o factură nouă « modernă », ca structură lexicală, fundamentată însă tematic și justificată stilistic, ceea ce e cu totul altceva decît modernismul formalist și cosmopolit.

Întrucît e vorba de adjectivul-epitet, e nevoie să precizăm că epitetul general sau *ornant* nu reprezintă o categorie de mijloace artistice înrudită ca funcțiune sugestivă cu ceea ce în mod curent prozodia mai veche numea tropi și nici cu epitetul individual, particular. Epitetul general este atributul unui substantiv și în consecință el formează o unitate sintactică cu acesta; el prezintă însușirea obiectului perceput de noi ca făcînd parte îndeobște din noțiunea în cauză. Epitetul în acest caz devine o parte integrantă din cuvîntul determinat și este simțit de cititor ca fiind inclus virtual în sfera acestui substantiv.

La Topîrceanu ciobanul din aceeași « Baladă a munților » coboară urmat de « *tăcuții* lui prieteni », care calcă « prin *sălbatice* pripoare/Pe sub poale *verzi* de cetini ». În urma lor rămîn « munții *singuri* și *bătrîni* ». Apoi trec « nopți *pustii* și zile *reci* », pînă cînd, pe la sfîntul Andrei, brazii împodobiți de ger atîrnă ca niște salbe « peste plaiurile *albe*/Și prăpăstiile-*adînci* ».

Adjectivele care servesc drept mijloc de caracterizare pe lîngă substantive, corespund uneia din trăsăturile dominante ale obiectului descris, așa cum, în mod obișnuit, surprindem noi înșine faptele din viață. Prietenii ciobanului (oile, animalele de povară ce-l însoțesc) sînt *tăcuți*, amănuntul acesta fiind cel mai frapant cînd e vorba de drumul unei turme pe poteci de munte.

Pripoarele nu pot fi altfel decît *sălbatice*, ținîndu-se seamă de caracterul peisajului descris, iar cetinile de brad sînt *verzi*, ceea ce corespunde însușirii lor obișnuite.

Cum se vede, fantezia poetului nu trece dincolo de limitele reprezentării realiste a detaliilor tabloului zugrăvit. Peisajul are totuși un caracter concret, plastic, iar epitetul devine elementul esențial care conlucrează la realizarea acestei imagini.

Exemple de acest fel se găsesc la tot pasul în poezia lui Topîrceanu. Într-o altă baladă, corbii sînt « *posomoriți*, cu gheara *lungă*, cu pliscuri *negre*, de oțel »

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

(Balada corbilor). Însușirea *posomorît*, pe care o subliniază poetul, face parte din categoria restrînsă a însușirilor ce pot fi gîndite în mod curent în legătură cu noțiunea determinată (corbi *negri*, *croncănitori*, *posomorîți*). Atributul — epitet *posomorîți*, ca și gheara *lungă*, pliscuri *negre* — alături de epitetul individual *de oțel*—, completează conținutul semantic al substantivului relevînd, aceeași trăsătură caracteristică, generală a obiectului, fără ca imaginea să piardă din realismul ei.

În « Cîntec » poetul se adresează pădurii astfel:

« Frumoasă ești pădurea mea
Cînd umbra-i încă *rară*
Și printre crengi adie-abia
Un vînt de primăvară.
Cînd de sub frunze *moarte* ies
În umbră viorele
Iar eu străbat huceagul *des*
Cu gîndurile mele . . .
Cînd strălucesc sub rouă *grea*
Cărări de soare pline . . . etc. »

Pădurea nu e pentru poet nici tainică, fermecată sau de argint, ci pur și simplu *frumoasă*, umbra ei e *rară*, huceagul e *des*, roua *grea* etc. Și totuși, lucru demn de notat, imaginea se imprimă în mintea noastră dîndu-ne sentimentul că străbatem noi înșine cărările însorite ale pădurii înfiorate de vîntul cald și umed al primăverii.

Am subliniat în versurile de mai sus doar adjectivele cu rol de epitet, la care se pot adăuga și expresiile cu ajutorul substantivelor și avînd aceeași valoare stilistică, așa cum sînt « cărări *de soare* pline », ori în altă parte « ostroave mari *de umbră* », « pînze *de lumină* » etc. În ambele cazuri epitetul e general, determinant, el reprezentînd mai degrabă semnul economiei stilistice a poetului, decît bogăție și risipă de imaginație.

Cu toată abundența de adjective care ne întîmpină în poezia lui Topîrceanu, versul poetului își păstrează caracterul sobru, construit perfect ca putere de sugestie și unitate ritmică. Forma lapidară și naturaleța versului său constituie o dovadă că imaginația poetului se subordonează viziunii realiste a naturii și utilizează mijloacele de exprimare cele mai simple — fără prea multă variație uneori — chiar în tablourile în care invențiunea artistică este elementul precumpănitor. Sub acest raport trebuie spus că poetul folosește cu insistență adjectivul *lung*, prin urmare un termen care nu sensibilizează noțiunea, ci o determină în mod general.

Plopii, de exemplu, « s-au zbătut zile *lungi* de vară », primăvara vine « cu mătăsuri *lungi* de vînt », fînețele răspund adierii ușoare ce le învăluie « cu acorduri *lungi* de liră », toamna e *lungă*, slabă și zăludă » etc.

Să se observe însă că în acest caz, ca și în altele asemănătoare, epitetul ornant este concretizat la rîndul lui, fie printr-o imagine plastică — în organizarea căreia

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

el intră sau cu care se învecinează — fie printr-un epitet individual chemat să materializeze ideea, să faciliteze reprezentarea ei în mintea cititorului. Acest procedeu al asocierii epitetului general cu expresia figurată sporește intensitatea impresiei de ansamblu prin ceea ce am putea numi metoda compensației stilistice. Înțelegem prin aceasta procedeul alăturării epitetului abstract la o expresie figurată sau utilizarea lui ca determinant al imaginii însăși (comparație, metaforă). În această situație, adjectivul, deși abstract, nu e perceput izolat, ci în funcție de imaginea în care este integrat. Aceasta face ca sensul general al epitetului să fie *asimilat* de expresia plastică, în care el intră ca atribut, evitîndu-se astfel primejdia căderii în stereotip și convențional.

În exemplele de mai sus, adjectivul *lung* este asociat unei metafore în primul vers: « plopii *s-au zbătut* . . . zile *lungi* de vară ». A spune despre frunzele bătute de vînt că *se zbat* înseamnă a transcrie la modul figurat un aspect din natură — imaginea fiind construită pe baza asociației metaforice.

Plasticitatea expresiei *compensează* caracterul abstract al versului învecinat « zile *lungi* de vară », apropiindu-se și contopindu-se într-o imagine percepută de noi unitar, organic.

În descrierea venirii primăverii, adjectivul *lung* este un element constructiv al metaforei și prin aceasta asimilat plasticității versului « Cu mătăsuri *lungi* de vînt ». Același lucru în versul: « Cu acorduri *lungi* de liră/I-au răspuns fînețele »; în fine, în ultimul exemplu, epitetul general *lung* este concretizat prin alte epitete individuale: « Toamna e *lungă*, *slabă* și *zăludă* ».

Versul impresionează în acest caz nu numai prin fluiditatea lui, ci mai cu seamă prin acel timbru melodic particular, care face farmecul poeziei lui Topîrceanu.

Arta lui Topîrceanu se impune între altele și datorită facultății deosebite a poetului de a pătrunde în lumea naturii și de a transpune în chip realist manifestările ei. Natura, fie că e vorba de flori sau plante, insecte ori păsări, alcătuiește, de altfel, sursa principală de inspirație a poetului și în același timp materialul celor mai trainice creații ale sale. (În mai bine de jumătate din cele douăzeci și opt de poezii cuprinse în « Balade vesele și triste », este cîntată natura.)

Poetul care se refugiază « în iarbă » ca să contemple, dimineți de-a rîndul, « o tufă de scaieți » pune în descrierea multiplelor fețe ale firii pasiunea și observația exactă a naturalistului, însoțite de intuiția și capacitatea de expresie a creatorului de artă.

Poezia lui Topîrceanu este străbătută de suflul tonic al dragostei de natură, ca formă a bucuriei de a trăi a poetului. De aceea peisajul pulsează în versul său de o puternică viață lăuntrică, pe care poetul o traduce apropiind-o prin analogie de manifestările umane cele mai comune și mai familiare. Cu alte cuvinte, la Topîrceanu, pastelul se caracterizează prin *mișcare*, iar acest atribut al vieții este urmărit și reliefat cu o rară măiestrie în versul poetului.

Iată tabloul în care este descrisă starea de agitație în care se găsește natura la știrea că s-apropie toamna:

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

Toate florile şoptiră/Întorcîndu-şi feţele. Solzii frunzelor de salcîm *s-au zburlit pe ramură. Toţi ciulinii pe cărare/Fug cuprinşi de panică,* peste luncă « Au pornit-o . . . frunzele-n bejanie ». *Papura pe loc se zbate/Legănîndu-şi săbiile,* în sfîrşit, lişiţele strigă, apare eretele — poliţaiul ca să ia măsuri împotriva alarmiştilor etc. (Rapsodii de toamnă).

Altădată, tot din pricina toamnei, *toţi ciulinii de pe vale/Se pitesc prin văgăuni /Iar măceşii de pe cîmpuri/O întîmpină în cale/Cu grăbite plecăciuni.* (Balada unui greer mic). Condurii, lunecînd peste vîrfuri de brad, *Înfioară cînd şi cînd /Liniştea pădurii/* (Balada morţii), iar cu venirea primăverii « *pe jos pornesc furnicile la drum/* şi ies gîndacii domnului pe zid » (Rapsodii de primăvară).

În personificarea naturii, Topîrceanu nu procedează prin simpla atribuire de însuşiri vii elementelor neînsufleţite din natură sau prin atribuirea de manifestări umane întîmplătoare vieţuitoarelor în general. Consecvent formulei sale stilistice, poetul sezisează nota caracteristică a obiectului descris, amănuntul individual şi tipic, în stare să reflecte o imagine generalizată din natură şi prin aceasta deplin realistă. Această însuşire trebuie considerată drept una dintre trăsăturile fundamentale ale stilului lui Topîrceanu. Ceea ce trebuie subliniat tot aici este aptitudinea poetului de a descoperi, pe linia mijloacelor simple şi grăitoare, modalitatea cea mai potrivită de expresie figurată, aşa încît ea să corespundă « esenţei fenomenului real » şi să creeze în mintea cititorului asociaţii dintre cele mai apropiate de experienţa lui.

Să ne întoarcem la cîteva din exemplele transcrise.

Pentru a descrie susurul florilor şi clătinarea lor la adierea vîntului de toamnă, poetul le înfăţişează vorbind în taină între ele, iar mişcarea lor e văzută ca un gest pe care-l face cineva cînd vrea să comunice în grabă o veste neaşteptată: *Toate florile şoptiră/Întorcîndu-şi feţele.*

Este prins aici, într-o lumină graţioasă, un aspect realist din natură — freamătul şi mlădierea florilor — pus în relaţie cu modul de conduită omenesc într-o împrejurare similară, adică reacţia spontană şi unanimă faţă de o ştire ce provoacă surpriză.

Ceea ce atrage atenţia celui care priveşte frunzele minuscule de salcîm, atunci cînd sînt mişcate de vînt, este tremurul lor uşor; de aceea, în semn de împotrivire, dar şi de frică, *ele s-au zburlit pe ramură,* în timp ce ciulinii, care au la îndemînă alt mijloc de apărare în faţa primejdiei *fug cuprinşi de panică,* asemenea unor fiinţe deznădăjduite care se salvează fără încercare de împotrivire în faţa unei teribile ameninţări.

În aceste descrieri ale mişcării, ale vieţii din natură, nu poate fi trecută cu vederea preciziunea cu care poetul întrebuinţează verbul şi aceasta nu în scopul obţinerii unor efecte de ordin stilistic formal, ci pentru a traduce cu exactitate o latură esenţială în manifestarea naturii. Cînd poetul afirmă că o dată cu sosirea primăverii *pe jos pornesc furnicile la drum,* propoziţia, de o admirabilă simplitate, se salvează din modul de exprimare comun şi prozaic, deoarece

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

este reținută aici o trăsătură tipică ce caracterizează felul de viață al furnicilor, înfățișat într-o imagine realistă și încîntătoare totodată, anume în exodul lor, cu neistovita lor călătorie și trudă, care începe acum și va dura o vară întreagă. Cît despre gîndacii domnului, Topîrceanu socotește de ajuns să spună că *ies pe zid*, ceea ce ar părea banal, dacă poetul nu ar vedea în acest fenomen un indiciu al reînvierii naturii — și de aceea simpla lor apariție pe zidul caselor (întrucît stătuseră pînă acum ascunși) devine semnificativă.

Un element esențial în arta lui Topîrceanu este umorul. Efecte umoristice dintre cele mai autentice obține Topîrceanu prin faptul că acordă valoarea poetică neologismului și expresiei curente, luate din vorbirea zilnică. Este vorba, așadar, de un procedeu în care vocabularul se situează pe primul plan, nu numai ca material de construcție a versului, ci, mai ales, ca funcție stilistică.

Doi poeți înaintea lui Topîrceanu, anume Al. Macedonski și D. Anghel deschiseseră larg neologismului porțile intrării în limba literaturii noastre artistice. Dar, atît la autorul « Rondelurilor », cît și la Anghel, neologismul răspundea unor intenții stilistice total diferite. Nu e locul să analizăm aici în ce constau aceste deosebiri. Cercetarea aceasta însă nu va putea fi trecută cu vederea cînd se va scrie istoria limbii noastre literare din ultimii ani ai secolului trecut și din primele decenii ale veacului nostru. Se va stabili atunci în ce constă, în privința mijloacelor de limbă, reacția împotriva estetismului simbolist,—și, pe altă linie de rezistență, aceea a idilismului semănătorist.

Printre scriitorii care s-au opus în veacul nostru tendinței retrograde, specifice poeziei decadente, de a separa limba poeziei de cea a graiului viu, va trebui pus, la locul ce i se cuvine, autorul « Rapsodiilor ».

În legătură cu neologismul din versul lui Topîrceanu trebuie accentuat, dintru început, faptul că poetul introduce termenul străin în chip voit, urmărind să creeze o anumită atmosferă lirică, în concordanță deplină cu fondul de idei al poeziei. În opoziție cu poezia lui Eminescu în care neologismul aparținea unui limbaj de circulație restrînsă — în speță cel filozofic și al culturii în general — sfera lexicală din care Topîrceanu împrumută neologismul este cu mult mai largă și mai accesibilă, deoarece ea cuprinde limba curentă, uzuală. Aceasta este și una din explicațiile marii popularități de care s-a bucurat opera lui Topîrceanu în perioada dintre cele două războaie, cînd poezia burgheză decadentă se cufundase în cercul fără ieșire al feluritelor « isme ».

În versurile lui Topîrceanu, cititorul își recunoaște limbajul său zilnic, alcătuit din termeni care intră în vocabularul obișnuit al limbii vorbite, cotidiene. Citățm doar cîteva exemple:

Iepurele — « măgar *miniatură* », se arată pe arătură, în timp ce « Din căpiță sare pleava/Sar gunoaie dintr-un snop . . . ». Apoi « Mic *elastic* și *urgent*/Lîng-o tufă de sînzeană/A făcut un *compliment* » (La vînătoare).

Vînătorii « guralivi și orășeni /Pun o pată *discordantă*/Pe căpița de strujeni ». Pe cîmp « Foșnește lung subt soare/Cu mătase la pănușe/mămăliga *viitoare* » (ibid).

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

Coțofana, pasăre gureșă, « fără *ocupație* », a adus printre păsări și plante o veste-n goană « Și-a făcut senzație ». Iarna e *mizerabilă*, tristețea poetului *iremediabilă*, cînd știe că vor îngheța de frigul ei gîzele și florile. În fine, « zugrăvit pe cerul gol », cu plosca de rachiu ridicată, popa cel bețiv, capătă deodată « măreție de *simbol* » (Balada popii din Rudeni).

Expresivitatea și savoarea versurilor citate — în a căror țesătură neologismul este introdus asemenea unei piese de culoare vie într-un mozaic format din tonuri comune — este de netăgăduit. În acest contrast dintre elementele lexicale care alcătuiesc baza lingvistică a versului lui Topîrceanu își are izvorul, pe tărîmul mijloacelor stilistice, umorul creației sale. Învecinarea termenului de proveniență « savantă » cu noțiunea « vulgară », acționează în favoarea ideii, pe care o conturează și o reliefează prin aceea că stabilește relații sintactice între categorii de cuvinte diferite și opuse ca arie de întrebuințare. Mai exact, să se observe că neologismul intră în versul lui Topîrceanu într-o ambianță lexicală în care el reprezintă « o notă discordantă ». Ceea ce-l impune atenției noastre sînt cuvintele de care el este constrîns să se alăture, cuvinte împrumutate din cel mai autentic fond popular.

Iepurele, de pildă — animal comun — e « mic *elastic* și *urgent* ». Atributele abstracte *elastic*, *urgent* sînt provenite din sectoare ale limbajului străine noțiunii determinate, cu atît mai mult cu cît ultimul (*urgent*) este « impropriu » ca determinant pe lîngă un nume de ființă (nu însă pe lîngă substantive comune ca: *acțiune*, *măsură*, *adresă* etc.). Contrastul lexical este exploatat cu același veritabil simț al umorului în versuri, cum sînt cele citate:

« Și foșnește lung subt soare /Cu mătase la pănușe/ mămăliga *viitoare* ».

E vorba de un lan de porumb. Natural că perifraza « mămăliga *viitoare* », pentru porumb, vizează efecte stilistice precise, rezultate de pe urma juxtapunerii intenționate a celor două cuvinte, între care nu există nici un punct de contact ca arie de circulație socială.

Cînd poetul spune că:

« vînătorii guralivi și orășeni /Pun o pată *discordantă* pe căpița de strujeni », el introduce în mijlocul unei propoziții în care este zugrăvit un decor banal și prozaic: cîmpul cu căpițele de strujeni, imaginea vînătorilor plasticizată prin expresia abstractă și intelectualistă — *pată discordantă*. Tabloul este *compromis* în felul acesta, pentru a se acorda cîștig de cauză comicului de esență verbală.

Să se remarce, în sfîrșit, că zugrăvind chipul popii, proiectat pe cerul oțelit de gerul iernii, cu plosca pîntecoasă de rachiu înălțată și dobîndind prin aceasta *măreție de simbol*, poetul nu face altceva decît să coboare valoarea expresiei livrești la nivelul gestului vulgar al popii. Imaginea, de un relief deosebit, cîștigă contur de desen animat, în care sensul caricatural satiric este de un efect în afară de orice echivoc.

Nu trebuie uitat, așadar, că neologismul este utilizat în versul lui Topîrceanu cu o vădită nuanță peiorativă, mai precis, poetul depreciază neologismul

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

îl compromite datorită ambianței lexicale în care-l plasează. Umorul artei lui Topîrceanu își găsește aici unul din principalele lui izvoare verbale. Dacă în multe cazuri acest umor este reconfortant, nu e mai puțin adevărat că poetul zăbovește cu satisfacție uneori asupra acestui procedeu — din păcate nu rareori chiar de dragul exercițiului gratuit — ceea ce face ca versul să devină convențional, iar umorul facil.

În « Cioara », de exemplu, poetul caută să epuizeze termenii de comparație la care s-ar putea preta descrierea banalei păsări, efectele obținute situîndu-se la periferia umorului și a bunului simț lingvistic. E de mirare cum poetul care scrisese « Balada corbilor » a putut să se dedea unui joc de imagini goale, de un gust mai mult decît dubios, cum sînt versurile pretinsei poezii din care citățm la întîmplare:

« Gravă ca o rugăciune
Și posomorîtă ca o
Figurină de cărbune
Cu nuanță de cacao ».

Există în unele poezii ale lui Topîrceanu o anumită înclinare spre versificare, spre virtuozitate formală, versul reducîndu-se, în acest caz, la simple combinații sonice, căutate sau, în cel mai bun caz, la un lirism minor, convențional. O întreagă poezie de patru strofe, cu caracter de pastel, poate servi drept pretext pentru un joc de cuvinte, ca în « Toamna în parc », în care eroii sînt o fată sfioasă și un plutonier major, iar finalul poemului, cuprinzînd poanta, sună astfel:

« Și-ntr-o fină discordanță
Cu privelișlea sonoră
Merg așa cam la distanță:
El major și ea minoră ».

E greu să recunoaștem în asemenea versuri pe autorul « Baladei munților ». Facilitatea unora dintre versurile lui Topîrceanu îndreptățește afirmația că poetul se cheltuiește uneori într-o vervă măruntă, exploatînd facultatea de a mînui cu dezinvoltură cuvîntul și ritmul.

O categorie de expresii la care Topîrceanu face des apel este aceea în care intră formulele « prozaice » din vorbirea de toate zilele. Procedeul nu este, în esență, diferit de cel discutat mai sus. Prozaismele determină, prin contrast cu caracterul selecționat al cuvîntului poetic, efecte umoristice dintre cele mai autentice. Imaginea cîștigă o notă de familiaritate, prin coborîrea ei într-o zonă a lucrurilor, întîmplărilor și a modului de exprimare curent. Așa de exemplu, folosirea expresiei *Ca de mama focului*, cînd e vorba de caracteristica strigătului unor păsări, ar părea vulgară și în consecință « nepoetică ». La Topîrceanu ea nu are nimic supărător, necum trivial (« lișițele-ncep să strige / *Ca de mama focului*), întrucît e vorba de niște păsări al căror glas creează impresia unei cioro-

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

văieli între niște vecine rele de gură, de pe uliță. Cînd scaetele întreabă pe iepurele care fuge: *Ce e frate?*, iar acesta îi răspunde: *Sînt teribil de grăbit!* — se reproduce un fragment de conversație tipică între doi trecători, dintre care unul este străin de motivele precipitării celuilalt. În fine, gărgărița mică și nenorocită exclamă, asemenea unei femei necăjite și tachinate, care se destăinuie la poartă unei cumetre: *Uf, ce lume, soro dragă!* . . ., iar delicatele petunii se întreabă cu candoare, ca niște școlărițe alarmate: *Ce ne facem fetelor?*

De notat că atît neologismul cît și prozaismele la care ne-am referit nu sînt caracteristice limbii poporului în înțelesul obișnuit al cuvîntului. Cînd vorbim despre larga răspîndire a poeziei lui Topîrceanu, trebuie să nu uităm că popularitatea versurilor sale nu a depășit prea mult hotarele lingvistice ale mediului urban. Topîrceanu se complace în atmosfera și limbajul orășenesc nu pentru că s-ar socoti izolat de viața socială și de limba poporului. O dovadă convingătoare despre acest lucru sînt versurile în care poetul vorbește despre oamenii simpli a căror existență sau moarte le zugrăvește pe fondul viu și pitoresc al naturii (« Balada munților », « Balada morții »). Așa cum s-a văzut, credem, limba se caracterizează aici printr-o mare puritate și prospețime lexicală, de o neîntrecută forță evocatoare. Dar nu e mai puțin adevărat că locul larg pe care-l ocupă neologismul în versul lui Topîrceanu ne obligă să afirmăm că limba autorului « Baladelor vesele și triste » nu este populară în sensul în care atribuim această însușire limbii lui Alecsandri sau Coșbuc, « Rapsodiile de toamnă » sau « Balada chiriașului grăbit », pe de o parte, și « Oaspeții primăverii » a lui Alecsandri, ori « Noaptea de vară » a lui Coșbuc pe de altă parte, nu vor trezi un ecou similar în sufletul aceluiași cititor, deoarece Topîrceanu vizează un anumit cititor, familiarizat cu modul de viață și cu limbajul orășenesc. Nu rezultă de aici că poetul scrie pentru un anumit public și pe gustul acestuia, după cum Creangă nu și-a scris « Amintirile » pentru a le citi humuleștenilor sau pentru a desfăta cu snoave și țărănii pe boierii de la « Junimea ». Apropierea dintre cei doi scriitori e valabilă măcar sub un singur unghi: neologismul și prozaismul la Topîrceanu sînt, asemenea proverbelor și zicătorilor din « Amintirile » și « Poveștile » lui Creangă, mai mult un mijloc artistic desprins din rezervele graiului viu și generator de umor sănătos și înviorător — decît un artificiu stilistic exterior, formalist. Limba literaturii noastre artistice nu s-a rupt prin Topîrceanu de izvoarele ei populare, așa după cum opera sa poetică nu este străină de simțirea poporului care se recunoaște pe el și peisajul patriei noastre în cele mai realizate creații ale poetului.

Opera poetică a lui Topîrceanu a adus o contribuție valoroasă la evoluția poeziei și a limbii noastre literare în perioada dintre cele două războaie mondiale. Meritele poetului, ca meșter al cuvîntului poetic, trebuie judecate în funcție de epoca în care a scris Topîrceanu — epocă de tristă rătăcire literară — dar și în raport cu tradițiile genului cultivat de autorul « Rapsodiilor », gen ilustrat

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)

înaintea acestuia, e drept, pe o dimensiune socială și artistică în multe privințe deosebită — de D. Anghel și, pe de altă parte, de Șt. O. Iosif și D. Anghel în «Caleidoscopul lui A. Mirea».

Topîrceanu rămîne un poet al vieții și al naturii, un iscusit șlefuitor de vers, vibrînd aci de duioșie, ori de voioșie tonică, aci scăpărînd de ironie; un poet care lărgește limitele întrebuințării mijloacelor stilistice tradiționale, îmbogățindu-le și sintetizîndu-le într-o formă nouă și originală. Lectura versurilor lui Topîrceanu este nu numai un prilej de delectare estetică pentru cititor, ci și un izvor de prețioase învățăminte pentru artiștii cuvîntului.

BDD-A10281 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:28 UTC)